

Απόστολος Πιερρής

Δωρικές Μελέτες

***

*Η Ανάδυση της Μορφής
στα Ορειχάλκινα Ειδώλια της Ολυμπίας*

II.

*Οι «Απόλλωνες»
της Πρωτοαρχαϊκής Εποχής*

4 Φεβρουαρίου 2015

Μια ομάδα ειδωλίων στην Ολυμπία διαδηλώνει την ανάδυση της μορφής.

Ο Ρεαλισμός της Γεωμετρικής πλαστικής, η προσπάθεια απόδοσης της κινητικότητας ακόμη και σύνθετων συμπλεγμάτων της άμεσης πραγματικότητας, η ζωντάνια της αναπαράστασης στάσεων και δράσεων της ανθρώπινης φιγούρας, έχει από πολύ νωρίς, ακόμη και στην πρωτογεωμετρική φάση ατελέστερης τεχνικής, δείξει τάση κάποιας μορφοποίησης. Στον κυκλικό λαϊκό χορό του συμπλέγματος Tafelbild 13 (Κ.Α. Neugebauer, *Antike Bronze-Statuetten*, 1921) η ρεαλιστικότητα της απεικόνισης βοηθείται από τη μικρότητα του έργου (ύψος 4.7 cm). Αλλά το τυμβοειδές, ομφαλοειδές σχήμα του όλου είναι εμφανές, ήδη σε αυτό το παράδειγμα της τεχνοτροπίας από τον 10ο αιώνα π.Χ.

Προς το τέλος της Γεωμετρικής Περιόδου, στα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ., το σύμπλεγμα Ήρωα (Ηρακλή πιθανότατα) και Κενταύρου (από τη Φολόη, στα ορεινά ανατολικά της Ολυμπίας) [Tafelbild 16 Neugebauer = L. Alscher, *Griechische Plastik*, Band I, *Monumentale Plastik und ihre Vorstufen in der Griechischen Frühzeit*, Abb. 22-23 = Abb. 8, G. Rodenwaldt, *Olympia*, 1937 με φωτογραφίες του Walter Hege. Στις δυο απεικονίσεις το σύμπλεγμα βλέπεται και από τις δυο πλάγιες όψεις του] μας βρίσκει ακριβώς πριν την ολοσχερή ανάδυση της Μορφής. Το ύψος του έργου εδώ είναι 11 cm.

Η πάλη έχει στυλιζαρισθεί – ό,τι χάνεται από ρεαλιστική ζωντάνια κερδίζεται σε αναπαράσταση ουσίας. Οι φιγούρες δείχνουν την οργάνωση της εικόνας υπό ισχυρό και γλαφυρό περίγραμμα, η περιγραφική καμπύλη από τη μέση και κάτω του Ηρακλή είναι ρωμαλέα, τονίζονται μέλη μορφικής επικέντρωσης όπως οι γλουτοί και τα αιδοία Ήρωα και Κενταύρου, οι τρεις κατακόρυφοι άξονες ελαττούμενου ύψους (Ηρακλής, εμπρόσθιο ανθρωπόμορφο μέρος του Κενταύρου, οπίσθιο ίππειο)

τέμνονται από την οριζόντια συμπλοκή των χεριών καθώς και από πλάγιους άξονες: γραμμή κάτω άκρου αυτιών και κορυφής των καπουλιών, γραμμή των οφθαλμών με το κέντρο βάρους των καπουλιών, γραμμή λαιμών και κορυφής καπουλιών, γραμμή αιδοίων και οπισθίου, ίππειου γόνατος του Κενταύρου, γραμμή γονάτων στους τρεις άξονες, γραμμή μέσης των ανθρωπόμορφων φιγουρών και του κέντρου βάρους των καπουλιών.

Η σθεναρή τάση ανάδυσης της Μορφής φαίνεται από το ότι η διαμόρφωση της φιγούρας πειθαρχεί στην κυριαρχία οργανωτικών γραμμών με επακόλουθη παραμόρφωση των αναλογιών στις φιγούρες. Φανερότατο γίνεται αυτό στη σμίκρυνση π.χ. της κνήμης στο εμπρόσθιο μέρος του Κενταύρου, καθώς και στη βράχυνση του κορμού του. Είναι σημαίνον επίσης ότι ο κένταυρος παρίσταται ανθρωποειδής εμπρός (με ανθρώπινα αιδοία και πόδια) και ιπποειδής πίσω. Τα μεικτά όντα, τα τέρατα, της προηγούμενης θρησκευτικότητας δια-μορφούνται και, παρά το νόημά τους, κατά το δυνατόν εξ-ανθρωπίζονται.

Το σύμπλεγμα χρονολογείται λίγο πριν από τον ηνίοχο που σχολίασα στο προηγούμενο κείμενο Bericht IV, Tafel 35 = Tafelbild 15 Neugebauer, προ και μετά τα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ. αντίστοιχα.

Και επιτέλους η Μορφή αναδύεται στην ομάδα των Ολυμπιακών ειδωλίων που προανέφερα. Πρώτα έχουμε την παράσταση ιστάμενου πολεμιστή κραδαίνοντος δόρυ στην υψωμένη δεξιά του και προβάλλοντος ασπίδα ή τόξο με την προτεινόμενη αριστερά. (Τα όπλα λείπουν). Θα δούμε το νόημά του.

Στην αρχή της νέας ομάδας βρίσκεται το ειδώλιο IV Bericht, Tafeln 38 και 39 = Meisterwerke Abb. 14-15 = Alscher, *op.cit.*, Abb. 38 a/b. **Η διαμόρφωση του όντος στην επι-φάνειά του, με την συνεπαγόμενη δοκοειδή εμφάνιση της αναπαράστασης, ήδη χαρακτηρίζουν αυτό το**

ειδώλιο. Οι μηροί είναι ενωμένοι, και κεφαλή-κορμός-πόδια συνεχονται από μια ενιαία περιγραμμιακή καμπύλη: έχουμε πρωτίστως ένα ολόγραμμα. Τα χέρια είναι εκτός ολογραφής, και φανερά υστερούν σε διαμόρφωση εν σχέσει προς την αρτιότητα της σωματικής σχηματοποίησης. Η διάρθρωση της σωματικής μορφής τονίζεται με τους ιδιαίτερα καλοσχηματισμένους γλουτούς (τόσο από την οπίσθια όσο και από τις πλάγιες όψεις) και τα γυμνά αιδοία. Η μέση τονίζεται με τη στένωσή της και την περιέλιξη σε πλάτος της ζώνης, διαγράφονται με ένδειξη γυμναστικής ακμής οι μύες του στέρνου, ενώ και η πλάτη με τους φαρδεείς ώμους έχει ισχυρή και πειστική διαμόρφωση. **Το ειδώλιο φορά περικεφαλαία που θα είχε τρυφάλεια, κρατούσε δόρυ στη διάτρητη σφιγμένη παλάμη του δεξιού σηκωμένου χεριού, ενώ με την προβαλλόμενη αριστερά πρότεινε τόξο.**

Το ειδώλιο παριστά τον Απόλλωνα των Δωριέων. Το πρόσωπο προσομοιάζει προς το πήλινο είδωλο του θεού από το Αμυκλαίο (cf. A. Pfeiff, *Apollon, Die Wandlung seines Bildes in der Griechischen Kunst*, 1943, *Tafel 1* και pp. 20-22 = Alscher, *op.cit.*, *Abb. 32a/b*). [Μια μεταγενέστερη παραλλαγή του τύπου παρουσιάζει το ειδώλιο από την Ακρόπολη, Alscher, *op.cit.*, *Abb. 25 a/b*].

Το Ολυμπιακό ειδώλιο είναι η δια-μόρφωση του Αμυκλαίου Απόλλωνα, όπως εκφράστηκε από το κολοσσικό (13.5 m) εκεί άγαλμά του (Παυσανίας, III, 19, 2). Και συγχρονίζονται αρμοστά το ορειχάλκινο της Ολυμπίας με το πήλινο του Αμυκλαίου: τελευταίο τέταρτο του 8ου αιώνα π.Χ.

Σε αυτήν την τοποθέτηση δείχνει και η πλήρης γύμνωση με διατήρηση μιας εξεζητημένης ζώνης. Είναι το ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ του γεωμετρικού ζώματος (με αιδοιοθύλακα) και της τέλειας γυμνότητας του αρχαϊκού κοσμοειδώλου. Η Ελληνική γυμνική αποκάλυψη

συντελέστηκε χαρακτηριστικά και συμβολικά στα Ολύμπια του 720 π.Χ. Εκεί βρισκόμαστε χρονολογικά με το ειδώλιο που συζητάμε.

Δωρικό πνεύμα, γυμνότης, Απόλλων και ανάδυση της Μορφής συγχρονίζουν και εναρμονίζονται απολύτως. Η στενή σχέση Ολυμπισμού και Σπάρτης ταιριάζει απόλυτα με την ΣπαρτιατικοΟλυμπιακή αρχή της φανέρωσης της Ελληνικής Μορφής.

Το δεύτερο ειδώλιο της Ολυμπιακής ομάδας που αναλύω αντιπροσωπεύει τον ίδιο τύπο και εκφράζει την ίδια τεκτονική της αναδυθείσας Μορφής (IV. Bericht, Tafeln 40 και 41 = Meisterwerke, Abb. 16-17). Η συνεκτική συμπερίληψη και συμπεριγραφή της φιγούρας από μια ισχυρή, νοηματοδοτούσα, εύγλωττη καμπύλη περιγράμματος εξωραϊζεται περισσότερο. Ταυτόχρονα η δια-μόρφωση των μερών του όλου οργανισμού είναι τελειότερη. Γλουτοί, πόδια, πλάτη, στήθος καθ' εαυτά και στην συνδιάταξή τους οργανώνονται αρμονικότερα, ακόμη και τα χέρια σχηματίζονται ευγραμμότερα και χαρακτηριστικότερα σε μορφή και χειρονομία, αν και κείνται εκτός σωματικού ολογράμματος λόγω της παραστατικής αναγκαιότητας: εκράδαιναν δόρυ και τόξο. Ακόμη περισσότερο όμως: τα χέρια μαζί με το σώμα περιλαμβάνονται σε ένα μεγαλύτερο ολόγραμμα. Και για πρώτη φορά το ένα πόδι βαίνει εμπρός του άλλου, κάτι που θα γίνει το χαρακτηριστικό των Κούρων. Η κυριαρχία της Μορφής προβαίνει ακάθεκτη. Η πλατειά ζώνη θα ήταν επίθετη από χαλκό ή χρυσό: υπάρχει η θέση της στο αγαλματίδιο.

Έχουμε πάλι παράσταση Απόλλωνα. Η πρώτη Ολυμπιακή ομάδα που χαρακτηρίζει την ανάδυση της Μορφής αποτελείται από Απόλλωνες.

Τρίτο στην Απολλώνεια ομάδα είναι το ειδώλιο IV Bericht Tafel 42 = Alscher, *op.cit.*, 39 a-b-c-d-e. Αποτελεί πιο προχωρημένη μορφοποίηση, ενώ την πρωιμότητα του νέου φαινομένου δείχνουν στοιχεία όπως η

μακροσκελία. Γλουτοί, μέση, πλάτη διαμορφώνονται εντελέστερα στην οπίσθια πλευρά, αλλά ταυτόχρονα οι πλάγιες είναι σχηματικότερες και αβεβαιότερες, ενώ αρχίζει να γλυκαίνει και η όψη. Η κόμμωση είναι πια δαιδαλική, περουκοειδής με τις παράλληλες οριζόντιες πτυχώσεις. Το δεξί χέρι έχει άτσαλη κάμψη. Πρόσθετη πλατειά ζώνη περιέβαλλε τη μέση του ειδωλίου.

Τέταρτος και πέμπτος Απόλλων επι-φαίνεται στα ειδώλια IV Bericht Tafeln 43-44, και Tafeln 45-46. Τα ειδώλια αυτά αποτελούν την τελευταία βαθμίδα εξέλιξης της ομάδας. Η κόμη έχει τη δαιδαλικότητά της σχηματοποιημένη. Οι συμμετρίες των μελών προς το όλο είναι εμφατικότερες. Τα μέλη είναι καλοσχηματισμένα, γλουτοί και πόδια εντελέστατα. Ευρύτεροι και με πλατείς ώμους – οι Απόλλωνες είναι όπως ο θεός περιγράφεται στον Ομηρικό Ύμνο. Η πολεμική Δωρική υπόστασή του διατηρείται, ίδια περικεφαλαία και θα κρατούσε δόρυ και τόξο. Πλατύ ζώμα φαίνεται να παριστά σχοινοτενές κορδόνι περιελισσόμενο πολλές φορές γύρω από τη μέση. Η μορφή της στάσης αρχίζει να υποδηλώνει τη ζώσα κινητικότητα του Χαμένου Γεωμετρικού ρεαλισμού με τον νέο τρόπο: η Μορφή είναι πια ουσία της οποίας η δύναμη εκφράζεται στην ίδια τη μορφή. Στο ειδώλιο Tafeln 43-44 η μορφή δείχνει με ελαφρά, σύντονη κλίση εμπρός την επιθετικότητα του πολεμιστή θεού. Ενώ στο ειδώλιο Tafeln 45-46 η κορμοστασιά ορθώνεται μεγαλόπρεπη και αποφασιστική, χωρίς ανάγκη ένδειξης της επιθετικότητας που απορρέει όμως δυναμικά χωρίς κίνηση από την στατική υπερβατική ισχύ της.

***

Στην ομάδα των πέντε ειδωλίων αναδύεται η Μορφή και σηματοδοτείται το πέρασμα από τη Γεωμετρική στην Αρχαϊκή Εποχή.

Η μετάβαση από τη μια στην άλλη είναι απολύτως συνεχής. Η λεγόμενη Ανατολίζουσα περίοδος είναι φανταστικό νεωτερικό κατασκεύασμα. Η ανάδυση της Μορφής εγγράφεται στη Δωρική αρχή του Ελληνισμού και στην επικράτηση του νέου Μεγάλου Θεού. Οι Απόλλωνες της ομάδας που μελέτησα αποτελούν την ορατή επιφάνεια της Σπαρτιατικο-Ολυμπιακής πηγής της Αρχαϊκής Φάσης του Ελληνισμού. Χρονολογούνται δε επακριβώς: τελευταίο τέταρτο του 8^{ου} αιώνα π.Χ. Μπορούμε να τοποθετήσουμε την αρχή της Αρχαϊκής Εποχής στην συμβολική χρονολογία της γύμνωσης κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 720 π.Χ.